

A *Faltól falig* c. kötet tehát nem új szint jelent Csoóri munkásságában, hanem új hangsúlyt. Egy korábban formálódó prózaírói módszer jut el az eddigieknél magasabb szintre, és minden eddiginél jobban összpontosítja figyelmét az irodalom és az alkotás problémáira. Csoóri Sándor programszerűen előkészítenek szánja ezeket az írásokat az „igazi versek és próza” megalkotásához, valójában igazi és nem is akármilyen prózát alkot az „előkészületek” során. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

NÉMETH JENŐ

PRÓZA

EGY ELSÜLLYEDT VILÁG KRÓNIKÁJA

MÁNDY IVÁN: EGYÉRINTŐ

Hány embert ismerünk meg életünk során, ki tudná megmondani? Munkába menet a lépcsőházban, a sarkon, a villamoson öt éve, tíz éve ugyanazokkal találkozunk. Megismer a postás, köszön az újságárus, a trafikos. A fodrász kérdés nélkül is tudja, milyenre nyírja a frizurát, és munka közben bizalmasan érdeklődik: hogy van a család? Ismerjük őket, ismernek bennünket, de évek során sem tudunk meg annyit egymásról, amennyit egy ötlapos novella elmond egy soha nem látott postásról, újságárusról, trafikosról. Ilyen ismerősen köszönnek ránk, így beszélnek hozzánk a régi pesti utcák és terek csavargói, zsidóárusai, csatangoló gyerekei. Az író, aki ezeknek a különös sorsú embereknek kitűnő ismerője, a kötet utolsó írásai egyikében már a nekrológjukat készítette el. Az Árusok terének bódéit lebontották, a dinasztiaiak kihaltak, az utódok kiköltöztek az Ecseri útra, azóta még tovább. Arról az életről legendák szólnak, archivumba kerültek a régi idők mozijainak filmjei, és őrzi őket az *Egyérintő* félszáznál több novellája. Gondolom, ritka eset, hogy irodalmi alakok sorsát az élet ilyen módon fejezze be.

Nem nehéz kikutatni, milyen vidékről erednek Mándy írásművészetének forrásai. A két fontosabbat, Krúdyt és Gellért, maga nevezi meg, figurái Gelléri novellahőseinek rokonai, akik az álmódosítást láthatóan Krúdy alakjaitól tanulták. A nagyváros kapualjaiból lépnek ki, elhanyagolt terek padjain ülnek, kórházak megtúrt betegei, füstös kocsmákban, sajtuszagú mozikban keresik a vigasztalást. Esett, szánandó áldozatok, akkor ismerjük meg őket, amikor már nincs útjuk felfelé, amikor már nincs rájuk. szűksége senkinek, az életükért alkusznak. Világuknak rendkívül egyszerű és kegyetlen az értékrendje: csak a siker számít, és ez a bűn alól is felmentést ad. A helyzetek többsége azt sugallja, hogy a sorson változtatni lehetetlen. Az Árusok terén ugyanazok a normák érvényesek, amelyek a társadalomban, csak kendőzés nélkül szereznek érvényt nekik. Itt az adásvétel nyílt család. Az orgazda-dinasztiák tekintélye, mint a milliomos dinasztiaiaké, harcuk is éppolyan kíméletlen, mint azoké. Legendák beszélnek arról, hogyan csaptak össze a Sperberek és a Bluzok, milyen volt a nagy Liszauer temetése. A külváros e részének is van elegáns nőcsábásza, akinek rangja olyan, mint a szalonok aranyifjújé. Van verhetetlen párbajhőse, szerencsejátékosa, hősszerelmese, orgyilkosa és kerítője, patkánya és hiénája. A maguk körében úgy regnálak, mintha a vívópáston győztek volna, nem rugós bicskával és ököllel, mintha ruletten nyertek volna, nem huszonegyen, mintha a legszebb kokottot tartanák ki, nem egy italozásban elhervadó utcalányt. Megfontoltan és üzletszerűen ölnek. Talán valóban a csatornából surrannak elő és szimatolják a szennyet. Kitarotán kísérik áldozatukat, arra várva, mikor esik össze terhe alatt, mikor teszi le a zásokot, hogy mielőtt felért volna a kapaszkodón, azt mondja, nincs tovább.

A magányos, a gyenge embereknek az öncsalás, az álom ad erőt, hogy ne adják fel a harcot, hogy higgyenek az újrakezdés, a folytatás lehetőségében. Az írói látásmódot — vallja Mándy — a külváros varázsától, álomvilágától és költészetétől tanulta. Hősei gyakran beszélnek így: *lehettem volna, lehetnék...* és ez számukra csaknem annyit jelent, hogy *vagyok, leszek*. Az álom a hiányzó takaró helyett takarójuk, rongyaik helyett a jó ruhájuk, éhes gyomruknak az étel, fejük alá a párna. Egyikük azt hiszi, hogy életben maradhat a pusztulásra

szánt állat, a másik azt, hogy világhírű lesz. Az utcára kitett kék diványon boldog családot játszanak, az állástalan ügynök, hogy munkát kap, megnősül. Az alvót az óracsőgés ébreszti a valóságra. A fiú tervezettségét a vágóhidről érkező kocsi nyikorgása szakítja félbe — a szürke lovat elviszik. A fészerepre kiválasztott fiúban az író egy idő múlva nem érzi az elképzelt figurát, hazaküldik a filmgyárból. A kék diványról a rakodómunkás elkergeti a gyerekeket, és keresztbe vetett lábbal helyükre telepedve cigarettára gyújt. A szép özvegy nem megy férjhez a lecsúszott ügynökhöz, a megígért állást is másnak adják.

Lám, az ágrólszakadt szegénytől még mindig el lehet venni valamit. Arra a lányra, aki piros kabátot akar, rázsonglórködik a sárga kulit. A kívánt szép ajándék helyett szédelegve távozik a vevő az ócskástól egy siralmasan össze-száradt, poros, szinehagyott zöld táskával — kis híján hajóbőröndöt sóztak rá. Kifosztani őket nem érdemes, nincs ruhájuk, lakásuk, munkájuk. A hitüket lehet elvenni, a vágyaikat megcsúfolni, a bizakodásukat, hogy másként is lehet. Mégis az egyetlen, aki öngyilkos lesz, nem közülük való. Azt a meggyőződést nem írhatja ki belőlük semmilyen csalódás, hogy végül — akárcsak a mesében — győz a jó, hogy van erkölcsi igazságszolgáltatás. A filmek naiv történeteiben álmaik igazolását találják meg, az élő mesét. Szép emberséggel, szomorú részvétellel figyeli az író alakjai életét, beszéli vergődésüket. Szilárdan egymásra találtak, mert — állítja — ő nem tud cselekményt bonyolítani, hősei nem tudnak cselekedni. Az érzelmekre, a gondolatokra koncentrálnak, még a hagyományos értelembe vett leírást is kerüli, mindent, ami felesleges, ami töltelék. Úgy dolgozik, mint a biztos kezű rajzoló, aki szinte egyetlen vonal lendületébe zárja az alakot.

Fiatalkori próbálkozásai során tudatosan felfedezte „tehetsége törvényeit”. Az így megtalált tematika, ez a zárt világ azonban a nagyváros sajátos történelmi produktuma volt. A történelem fordulójával ez az életforma tarthatatlanná és indokolatlanná vált. Az alvilág mai alakjaiban nem találja a hősi, a küzdő vonásokat. Ha még utánuk jár, szatírárt ír. A nagyvilági főcső fantáziátlanul hazudik, az éjszakának ezt az álkirályát kopaszra nyírják a rendőrségen.

A régi világ elsüllyedését egy tiszta kis emberke, Csutak élte túl. Az ő alakjában, a köréje fejlesztett világban látta meg Mándy a folytatás lehetőségét. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

KARDOS JÓZSEF

NEMES GYÖRGY: 12 ELBESZÉLÉS

A kötet élén egy több mint harminc éve íródott novella áll, reális írói ábrázolása egy állástalan mérnök vívódásainak. Utána fronttörténetek következnek, majd két erőteljes írás a második világháború szörnyűségei közepette a létezés peremére sodródott emberekéről, végül mai életünk konfliktusainak rajzai. Harmonikus belső elrendezésű ciklusok, s az összhatás is gondos szerkesztésmódról tanúskodik.

Általában érvényes a kötet novelláira, hogy a hősök kiélezett sorshelyzetben vannak, olyan döntésekre kényszerülnek, amelyek gyökeresen megváltoztatják életük menetét. Ilyen döntés után menekülne önnön gyáva-sága elől a bevezető novella ifjú mérnöke, valószínűleg már későn. Le kell számolnia a menekülés — és talán az életben maradás — lehetőségével a *Műhímző* költő-hősenek, aki élni akar, „hogy valamit ő is tegyen az igazságért”. S visszavonhatatlanul az öngyilkosság mellett dönt a *Három lépésre* c. elbeszélés talán kissé túlrájzolt

horthysta ezredese, aki felszarvazását érzi gyalázatnak, nem militarista vak-ságában elkövetett gáztettei sorozatát.

Drámai feszítettségű novellák után bukkan rá az olvasó a hősivatagban visszavonuló honvédre, akit kitartása eljuttat valameddig, de aztán felette is ítél az orosz tél. Figyelmet érdemlő a novella visszafogott, fegyelmezett előadásmódja, a görcsös kételyt feloldó puritán zárás. Ez a látszatra tárgyilagos közlésmód nagy érzelmi feszültséget eredményez a *Nagy szerencse* Braun állatorvosának monológjában. Olyan helyzetbe kerül, amikor feleséggyilkossága miatt (a deportálás borzalmi elől menti át a halálba az asszonyt) erkölcsileg aligha vonható felelősségre: a fasizmus történelmi gáztette szükségyszerűen motiválja cselekedetét.

Nemes írói eszközei igen változatosak. Jó elbeszélő, párbeszédei feszesek, drámaiak, kitűnően alkalmazza a belső monológot. Kizárólag ezzel az eszközzel él a *Papagáj* megírásakor,